

У Європейському суді з прав людини

Справа «Олег Колесник проти України»

Рішення від 19 листопада 2009 р.

(заява № 17551/02)

Справа про порушення права на справедливий судовий розгляд

(стилий виклад)*

Порушення п. 1 та підпунктів «с» і «d» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

10 листопада 1998 р. заявника і трьох інших осіб було затримано за підозрою у вчиненні двох убивств за обтяжуючих обставин та розбою. Того ж дня під час допиту як свідка він дав показання про те, що 19 серпня 1998 р. він та інші особи в стані алкогольного сп'яніння вчинили вбивство С., а 2 жовтня 1998 р. — вбивство Б. Аналогічні показання він дав 11 листопада 1998 р. під час відтворення обстановки та обставин події, а також 13 листопада 1998 р. під час додаткового допиту. Подібні показання дали затримані Т., Ю. та Б.

Усі слідчі дії проводилися без участі адвоката.

18 листопада 1998 р. заявнику було призначено адвоката.

29 березня 1999 р. під час допиту як обвинуваченого заявник відмовився від своїх попередніх показань, заявивши, що його змусили зізнатися у вчиненні злочинів, до яких він непричетний.

2 червня 1999 р. слідство у справі щодо заявника та чотирьох інших осіб (Т., Ю., Б. та І.) було завершено, кримінальну справу направлено для розгляду в Кіровоградський обласний суд.

1 липня 1999 р. справу повернули на додаткове розслідування з посиланням на істотне порушення кримінально-процесуального законодавства, які не може бути виправлено в ході судового розгляду кримінальної справи. Суд, зокрема, зазначив, що органи досудового слідства порушили право обвинувачених на захист, оскільки у цій категорії справ участь захисника була обов'язковою, а слідчі дії із заявником та іншими затриманими, зокрема допити заявника 10 і 13 листопада 1998 р. та відтворення обстановки й обставин події з його участю 11 листопада 1998 р. було проведено без участі захисника.

10 травня 2000 р. після завершення додаткового розслідування, в ході якого заявник та інші обвину-

вачені відмовилися від визнавальних показань, які вони давали після затримання, справу було направлено в Кіровоградський обласний суд для розгляду. Під час судового розгляду підсудні заперечували свою причетність до інкримінованих їм злочинів і стверджували, що вони давали визнавальні показання під примусом.

Кіровоградський обласний суд вироком від 6 лютого 2001 р. визнав заявника винним у вчиненні двох убивств за обтяжуючих обставин і розбою та засудив на 14 років позбавлення волі. Висновок суду про доведеність вини заявника суд обґрунтував його визнавальними показаннями, отриманими 10, 11 та 13 листопада 1998 р., аналогічними визнавальними показаннями інших підсудних і показаннями свідків, яких у судовому засіданні не допитували.

Верховний Суд України ухвалою від 10 травня 2001 р. цей вирок залишив без змін.

У заяві до Європейського суду з прав людини (далі — Суд) заявник скаржився на порушення його права на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). Він стверджував, що на початковій стадії розслідування був примушений до визнання вини у вчиненні злочинів і що слідчі дії проводилися без участі адвоката. Він також скаржився, що йому не було надано можливості поставити запитання основним свідкам обвинувачення, оскільки ті не з'явилися в судові засідання.

У рішенні від 19 листопада 2009 р. Суд констатував порушення п. 1 та підпунктів «с» і «d» п. 3 ст. 6 Конвенції. У мотивувальній частині рішення Суд зазначив, зокрема, таке:

«1. Право не свідчити проти себе та право на захист

<...>

35. Суд повторює, що право кожного, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист обраного або, за необхідності, офіційно призначеного адвоката, хоча

* Стилий виклад рішення підготовлено помічником Першого заступника Голови Верховного Суду України З.П. БОРТНОВСЬКОЮ.

й не абсолютне, однак є однією з основоположних рис справедливого судочинства (див. рішення від 13 лютого 2001 р. у справі «Кромбах проти Франції», заява № 29731/96, п. 89). **Якщо для обґрунтування вини особи у вчиненні злочину використовуватимуться її визнавальні показання, які вона давала під час допитів у поліції, не маючи доступу до адвоката, правам захисту буде завдано непоправної шкоди** (див. рішення від 27 листопада 2008 р. у справі «Салдуз проти Туреччини» [ВП], заява № 36391/02, п. 55).

36. Щодо використання доказів, отриманих із порушенням права не давати показання та права не свідчити проти себе, Суд повторює, що ці принципи є загальновизнаними міжнародними стандартами, які покладені в основу визначення справедливого суду відповідно до ст. 6 Конвенції. Їх суть полягає у захисті обвинуваченого від неналежного примусу з боку органів влади, що сприяє уникненню судових помилок та досягненню цілей, поставлених у ст. 6 Конвенції. Зокрема, право не свідчити проти себе передбачає, що сторона обвинувачення в кримінальній справі намагатиметься довести винність обвинуваченого, не вдаючись до використання доказів, отриманих всупереч волі обвинуваченого з допомогою методів примусу чи пригнічення (див. рішення від 19 лютого 2009 р. у справі «Шабельник проти України», заява № 16404/03, п. 55).

37. Суд зазначає, що національні суди визнали факт порушення процесуальних прав заявника на початковій стадії слідства, зокрема права на захист. Незважаючи на це, визнавальні показання заявника, які він давав за відсутності адвоката та за обставин, які дають підстави підозрювати, що і відмова від адвоката, і зізнання у вчиненні злочину були отримані всупереч його волі, стали вирішальним елементом для його засудження.

38. Відповідно, у цій частині мало місце порушення п. 1 та підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції.

<...>

2. Допит свідків

41. Суд наголошує на тому, що з метою забезпечення змагальності всі докази, зазвичай, мають бути досліджені у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного. З цього правила є винятки, проте вони не повинні порушувати права захисту. За певних обставин необхідно посилатися на показання, дані на стадії слідства. Якщо підсудний мав адекватну та належну можливість оспорити ці показання у момент, коли їх давали, чи на пізнішій стадії, їх визнання як допустимого доказу не суперечитиме п. 1 та підпункту «d»

п. 3 ст. 6 Конвенції. Проте якщо вирок обґрунтовано виключно або вирішальною мірою показаннями, отриманими від особи, якій підсудний не мав змоги поставити запитання ні під час досудового слідства, ні в суді, права захисту обмежуються настільки, що це не відповідає гарантіям, передбаченим у ст. 6 Конвенції. Щодо показань свідків, допит яких у присутності підсудного чи його захисника не було забезпечено, Суд зауважує, що п. 1 ст. 6 Конвенції разом з п. 3 цієї ж статті вимагає від Договірних держав вжиття заходів для забезпечення обвинуваченому можливості поставити запитання свідкам особисто або через захисника. Якщо ж органи влади не можна звинуватити в недостатній наполегливості з метою забезпечення обвинуваченому можливості поставити запитання відповідному свідкові, відсутність свідка як така не є підставою для припинення кримінального переслідування особи. Проте **докази, отримані від свідка за умов, у яких права захисту не можуть бути гарантовані в передбаченому Конвенцією обсязі, необхідно розглядати з надзвичайною обережністю. Висновок про доведеність вини підсудного у вчиненні злочину не може обґрунтовуватися виключно або вирішальною мірою показаннями, які сторона захисту не мала змоги оспорити** (див. рішення від 24 квітня 2008 р. у справі «Жогло проти України», заява № 17988/02, пункти 38–40).

42. Суд зазначає, що у розглядуваній справі основних свідків обвинувачення в судовому засіданні не допитували і що заявник не мав очної ставки з ними ні на досудовому слідстві, ні в суді. З матеріалів справи та інформації, представлені Урядом, не вбачається, що компетентні органи вжили достатньо заходів з метою забезпечення явки цих свідків до суду. Щодо заяви Уряду про те, що заявник та його адвокат не заперечували проти продовження судового розгляду без допиту відповідних свідків, Суд не вважає, що ці дії можуть розглядатися як неявна згода на використання показань цих свідків як важливої складової доказової бази для засудження заявника. Крім цього, необхідно зазначити, що заявник та його адвокат скаржилися на відсутність можливості поставити запитання свідкам у касаційній скарзі до Верховного Суду України. Незважаючи на ці недоліки, показання свідків В., П. та Н. разом із визнавальними показаннями самого заявника становили важливу частину доказової бази для його засудження.

43. У зв'язку з цим заявнику не було забезпечено справедливе правосуддя. Відповідно, було порушено п. 1 та підпункт «d» п. 3 ст. 6 Конвенції.